

*Bu makale benzerlik taramasına tabi tutulmuştur.
Araştırma Makalesi/ Research Article*

ANKARA MİLLİ KÜTÜPHANESİ NEVŞEHİRLİ DAMAD İBRAHİM PAŞA KOLEKSİYONUNDAKİ 50-DAMAD-7 ENVANTER NUMARALI KURAN-I KERİMİN TEZHİP SANATI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bilal SEZER* Ömer Ali TOPRAK**

Öz

Adnan Ötüken tarafından Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak 1946 yılında kurulan Milli Kütüphane, günümüzde birçok eser barındırmaktadır. Milli Kütüphane bünyesinde bulunan yazma eserlerden 50-DAMAD-7 Envanter numaralı Kur'an-ı Kerim tezyinatı bakımından incelenmek için seçilmiştir. Yapılan bu çalışmada Millî Kütüphane' de diğer yazmalar bölümünde Damad İbrahim Paşa Koleksiyonu'nda bulunan yazma eserler, tarama yöntemi ile tespit edilmiş ve bu eser tezhip ve üslup özellikleri açısından değerlendirilerek eserin künye bilgilerinin yanı sıra, tezyinat özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. Millî Kütüphane'de el yazmaları bölümünde 27.121 adet eser mevcut olup, Damad koleksiyonunda bulunan 592 yazma eserlerden envanter numarası 50-DAMAD-7, olan Kur'an-ı Kerim'in, zahriye, serlevha, sure başı, duraklar, güller, koltuk tezhibi ve hatime sayfalarının tezyinatı, motif, desen ve üslup özellikleri detaylı incelenerek, desen ve üslup bakımından dönemine aidiyeti hakkında yorum yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Milli Kütüphane, Yazma eser, Damad İbrahim Paşa, Tezhip

ANKARA MİLLİ KÜTÜPHANESİ NEVŞEHİRLİ DAMAD İBRAHİM PAŞA KOLEKSİYONUNDAKİ 50-DAMAD-7 ENVANTER NUMARALI KURAN-I KERİMİN TEZHİP SANATI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Abstract

The National Library, founded in 1946 by Adnan Ötüken under the Ministry of National Education, today has many artworks. The manuscripts in the National Library, 50-damad-7 inventory number was selected for examination in terms of the Qur'an. In this study, the manuscripts in the Damad Ibrahim Paşa collection in the other manuscripts section of the National Library were determined by scanning method and this work was evaluated in terms of illumination and stylistic features and information was given about the characteristics of the work as well as the imprintin formation. The manuscripts section of the National Library has 27,121 works and the inventory number of 592 manuscripts in the Damad collection is 50-DAMAD-7; the Qur'an, zahriye, serlevha, head of Sura,

* Prof. Dr. Uşak Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları, sezerbilal@gmail.com

** Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Geleneksel Türk Sanatları Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi
OmerAliTprak@gmail.com

pauses, page edgeroses, koltuk illumination and hatime pages are examined in detail and their, and the yare commented on their belonging to the period in terms of pattern and style.

Keywords: National Library, manuscripts , Damad Ibrahim Pasha, Illumination

1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze Türk tarihi incelendiğinde yazma eserlerin özellikle Türk kültür ve sanatı üzerinde önemli yer tuttuğu belirlenmiştir. Bunun en önemli kanıtı Türk kültüründe geçmiş tarihe dayanan ve ona paralel olarak gelişen sanata verilen önemin yanı sıra kitaplara gösterilen ehemmiyetten kaynaklanmaktadır. Başta kitaba gösterilen önem Kur'ân-ı Kerîm vb. dini eserlerle sınırlı olsa da daha sonraları yavaş yavaş tüm kitaplara yansımıştır. Bunun sonucunda Türk hükümdarlarının saraylarda nakkaşhane bulundurma ihtiyacı hissetmeleri ile çeşitli konular içeren el yazmalarının hızla çoğalmasının ve yazma eserlerin bezenmesi üzerinde büyük tesiri olmuştur.(TANINDI 2006:331-332) El yazması denilince ilk akla gelen kitaptır. Matbaanın icadından önce kitaplar elle yazılırdı. Bir kitap müellifi tarafından ya da müstensihler tarafından yazılırdı, işte böyle eserlere el yazması denir. (YILMAZ 2004:85) Kalem ve mürekkeple yazılan el yazması eserlerin çoğu Türkçe, Arapça, Farsça ve Osmanlıcadır. (ÖZÖNDER 2003:44) El yazmaları kâğıdın kullanılmaya başlanması ile birlikte şekillenmiş, kitaba verilen önem ile de gelişme göstermiştir ve kitap sanatları oluşmaya başlamıştır. Kültür tarihimizde geniş yer tutan kütüphanelerimizdeki bilim ve sanatı bir arada götüren zengin kitaplar, kitap zevki ve okuma isteği uyandırması açısından da çok güçlü etki yaparak yeni bir kültür hizmeti haline gelmiştir. Kitaba karşı gösterilen bu derin sevgi ve saygı çağlar boyu onun en güzel hatlarla yazılmasına ve süslenmesine sebep olmuş.(ERSOY 1988:10)

Kitap sanatlarımızdan birisi olan tezhip sanatı uzun ve köklü bir geçmişe sahiptir. Tezhip Arapça bir kelime olup ‘‘zehep’’ fiilinin mastarıdır. Altınlamak yaldızlamak anlamına gelir. Eskiden el yazması kitapların ve hüsn-ü hat levhalarının fırça ile sürülebilecek hale getirilen altının ve mutelif renklerin kullanılmasıyla stilize edilmiş bitki, hayvan ve bulut motifleri kullanılarak gerçekleştirilen bir bezeme sanatıdır. Tezhip yapan erkek sanatkâra müzehhib bayan sanatkâra ise müzehhibe denilir. Tezhiplenmiş bir esere ise müzehhep adı verilir. (ERSOY 1988 s.12) Hat ve cilt sanatlarını tamamlayan tezhip sanatı devlet büyüklerinin ve önemli kişilerin, (DERMAN 2000) kitapseverlerin kütüphaneleri için yazılan başta dini kitaplar olmak üzere divan, mesnevi, tarihi, ilmi, edebi gibi konularda yazılmış el yazması kitapları, levhaları, murakkaları, tuğra ve fermanları süsler. (DERMAN 1999:108 YILMAZ 2004:342) Tezhip sanatı en çok Kur'ân-ı Kerîmlerde öne çıkar ve süslemenin yapıldığı yerlere göre isimlendirilmektedir. El Yazması Kur'ân-ı Kerîmlere bakıldığında ilk dikkati çeken zahriye ve serlevha sayfasının yoğun tezhipleridir. Daha sonra sure başı, güller ve hatime sayfası dikkat çekmektedir. Bu çalışmamızda Ankara Milli Kütüphanesinde yer alan diğer yazmalar bölümündeki Damad İbrahim Paşa Koleksiyonunda bulunan 50-DAMAD-7 Envanter numaralı Kur'ân-ı Kerîm incelenmiş ve tezhip analizi yapılmıştır. Amacımız kütüphanelerimizde bulunan geleceğe ışık tutacak el yazması eserlerin araştırmacıların hizmetine sunabilmektir.

YÖNTEM

Ankara Milli Kütüphanesinde El Yazmaları bölümündeki Damad Koleksiyonunda bulunan envanter numarası 50-DAMAD-7 olan Kur'ân-ı Kerîm araştırma konusu olarak belirlenmiştir. Eserler hakkında bilgilere ulaşmak için Milli Kütüphaneye gidilip araştırma yapılmıştır. Bu araştırma sonucunda Kuran-ı Kerimin envanter numaralarına ulaşılmıştır. Daha sonra araştırmanın konusu ile ilgi literatür taraması yapılmıştır. Kuran-ı Kerimin bezeme yapılan sayfaları tespit edilmiş ve eser incelenmiştir. Eserin zahriye, serlevha, sure başı, güller,

koltuk tezhibi ve hatime sayfalarının tezyinatı motif ve desen bakımından analizi yapılmıştır.

ANKARA MİLLİ KÜTÜPHANE

Kütüphane köken olarak, Arapça ve Farsça iki sözcüğün yan yana gelmesiyle oluşmuştur. Arapça “kütüp” sözcüğü kitaplar, Farsça “hane” sözcüğü ise ev anlamındadır. Türkçe karşılık olarak “kütüphane” sözcüğü yerine “kitaplık” sözcüğü önerilmektedir. Ancak bu sözcük tamamen Türkçe değildir. Kökeni Arapça, eki Türkçedir. (ERSOY 1961:2-3) Kitap ve Kütüphanecilik, Türk toplumunda köklü bir geçmişe dayanmaktadır. İstanbul’un fethi ile birlikte önce medrese, tekke ve camilerde kitap dolapları, sonra kitaplıklar kurulmuş, devamında vakıf kütüphaneleri devreye girmiştir. II. Meşrutiyet Döneminde, bir Milli Kütüphaneye olan gereksinim vurgulanmaya başlanmış ve halk için kütüphaneler kurulması yönündeki girişimler yoğunlaşmaya başlanmıştır. 1911’den itibaren Milli Kütüphane kurma önerileri gündeme getirilmeye başlanmıştır. 1920 yılında TBMM’nin açılmasının ardından Maarif vekâleti içinde Hars Dairesi kurulmuş ve kütüphaneler bu daireye bağlanmıştır. 1926 yılında Hars Dairesi kaldırılarak Maarif vekâleti içinde Kütüphaneler, Müzeler ve Güzel Sanatlar olmak üzere üç ayrı müdürlük kurulmuştur.(Geçmişten Günümüze Köprü Milli Kütüphane 2011:17-19)

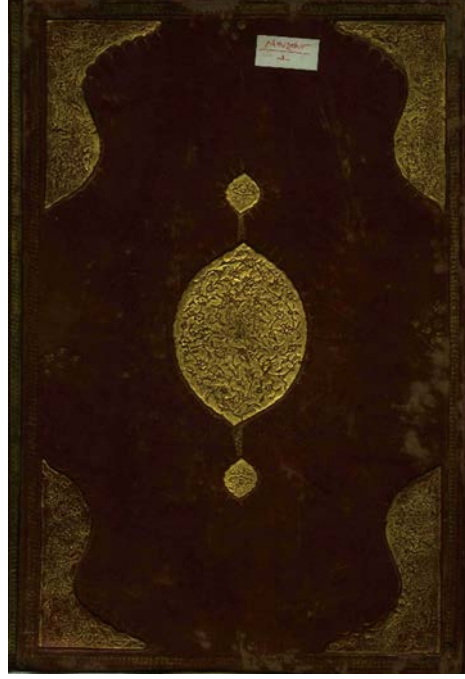
15 Nisan 1946 tarihinde Maarif Vekâleti Yayın Müdürlüğünde çalışanların katıldığı mütevazı bir törenle, bir kitap dolabının raflarına Mehmet Emin Yurdakul’un iki kitabını koyarak Milli Kütüphane kurma çalışmalarını fiilen başlatmıştır. Adnan Ötüken, bu büroya gayri resmi olarak Milli Kütüphane Hazırlık Bürosu adını vermiştir. Milli Kütüphane kurma idealini gerçekleştiren Adnan Ötüken, daha sonra Milli Kütüphane’nin yasal bir kimlik kazanması için girişimlere başlamıştır. Büyük bir özveriyle bilim, kültür, sanat ve siyaset çevrelerinde sürdürdüğü çalışmalar sonucunda, 23 Mart 1950 tarihinde 5632 sayılı Milli Kütüphane Kuruluşu Hakkında Kanunun çıkarılmasını sağlamıştır. 1965 yılında mevcut binanın gelecekte gereksinimleri karşılayamayacağı düşünülerek yeni bir bina inşa edilmesi düşünülmüş, 1973 yılına dek süren planlama aşamasını takiben başlayan inşa 1982 yılında tamamlanmış ve günümüzde kullanılan Millî Kütüphane binası 5 Ağustos 1983 günü hizmet vermeye başlamıştır. (mkutup.gov.tr) Kültür varlıklarının uzun süreli korunmasına yönelik çalışmalar kapsamında, el yazması ve nadir eserlerin dijital ortamda arşivlenmesine 2004 yılında başlanmıştır. Çalışmalar 2008 yılında tamamlanarak koleksiyon internet üzerinden araştırmacıların hizmetine sunulmuştur.

50-DAMAD-07 Envanter Numaralı Kur’an-ı Kerim’in İncelenmesi

Envanter No	:	50-Damad-7
Adı	:	Kur’ân-ı Kerîm
Boyutu (Dış-İç)	:	340x320-219x140 mm
Bulunduğu Yer	:	Ankara Milli Kütüphanesi
Cildi	:	Sal bek şemseli ve köşebentli bordo deri kaplı cilt
Dili	:	Arapça
İstinsah Tarihi:	:	-
İstinsah Yeri	:	-
Kağıt Türü	:	Abâdi
Koleksiyon	:	Nevşehir Damad İbrahim Paşa İl Halk Kütüphanesi
Müstensih	:	-
Satır	:	15
Teknikler	:	Çift Tahrir (Negatif-Havalı), Zemini Boyalı Klasik Tezhip, Zer-ender-zer Tekniği.
Vakfeden	:	-

Varak Adeti : 566+11
Yazı Türü : Nesih

KİTAP KAPAĞI:

340x320 mm ölçülerinde olan Kur'ân-ı Kerîm alt ve üst kapak, sırt ve miklepten oluşan bordo renk deri cilde sahiptir. Sal beklı şemse, köşebentler ve dış pervaz kompozisyonundan oluşan Kur'ân-ı Kerîm'in kitap kapağı beyzi formdaki şemse soğuk şemse tekniği ile doğrudan cild kapağının üzerine basılarak oluşturulmuştur. Şemse içerisinde kıvrımlı ince helezonlar üzerine bitkisel motifler ve kıvrımlı hançeri yapraklardan oluşan serbest kompozisyon uygulanmıştır. Sal bek kısmında ise kıvrık ince helezonlar üzerinde kıvrımlı hançeri yapraklar bulunmaktadır. Cild kapağının dört köşesine yapılan köşebentler ise kıvrımlı helezonlar üzerine bitkisel motifler ve kıvrımlı hançeri yapraklardan oluşan serbest kompozisyon uygulanmış olup miklep kısmında aynı bezemeler görülmektedir. Beyzi formdaki sal beklı şemse köşebentler ve miklep kısmındaki şemse dendanlı olup dış pervazı iki çizgi halinde bitirilmiştir.

2-Varak 2b-3a Serlevha Tezhibi

TEZHİP ÖZELLİKLERİ:

Nohudi renk aharlı abadi kağıt üzerine düzgün bir hatla yazılmış, Kur'ân-ı Kerîm'in kitap kabından sonraki sayfası olan zahriye sayfası bezemesiz olup mürekkep planlı serlevha tezhibi metnin yazılı olduğu kısım ve bunu çevreleyen yoğun tezhipten oluşmaktadır. Fâtiha ve Bakara sûrelerinin başlangıcının bulunduğu dikdörtgen yazı alanında ilk iki satır âyet siyah is mürekkeple ve nesih hat çeşidi kullanılarak yazılmış olup üçüncü satır altın mürekkep ile sülüs hat çeşidi ile yazılmıştır. Diğer iki satır ise ilk iki satırda olduğu gibi siyah is mürekkebi kullanılarak nesih hattı ile yazılmıştır. Yazı sahası yeşil cetvel ile çevrelenerek içe doğru 1 mm havalı boşluk bırakılarak ince siyah kuzu çekilmiştir. Satır aralarına lacivert zemin üzerine bitkisel motifler ile işlemeli rûmî çeşidiyle beynessutur tezhibi yapılmış olup motifler stilize edilerek küçültülmüş ve formları bozulmuştur. Altın dallar üzerinde kırmızı, mavi, sarı renklerde motifler kullanılmıştır. İşlemeli rûmî ve yazı arasında kalan boşluk, dendanlarla çevrilerek birbirine paralel aynı zamanda birbirini kesen altın çizgiler çizilmiştir.

Yazının her iki yanında bulunan dikey dikdörtgen formundaki koltuk tezhibi zemini boyalı klasik tezhip ve zer-ender-zer tekniğine göre rûmî ve bitkisel motifler kullanılarak 1/4 kompozisyon oluşturulmuş olup beyaz renk dendanlar ile altın zemin ve rûmî motifleriyle lacivert, siyah, turuncu renginde zemin ayrımı yapılmıştır. Motifler beynessuturdaki işlemeli rûmîlere bakarak altın dallar üzerine biraz daha büyük işlenerek ayrıntılanmıştır. Sarı, beyaz ve kırmızı renkler kullanılmıştır. Koltuk tezhibi siyah tahrirli altın kuzu ile yeşil cetvel ile sonlandırılarak alt ve üstte simetrik olarak sûre başı yapılmıştır.

Sûre başını altın zemin üzerine siyah is mürekkebi ile yapılmış anahtarlı zencerek çevrelemekte olup siyah tahrirli altın kuzu ile çevrelenmiştir. Zencereğin bitiminden altın kuzu ve lacivert cetvel tekrar altın kuzu çekilerek beyaz renk cetvel eklenmiştir. Beyaz renkli cetvele (+)-(:) şeklinde kurtçuklar yapılarak siyah tahrirli altın kuzu ile bitirilmiştir. Yatay dikdörtgen alan beyaz renkli dendanlarla altın zemine rûmîler ile lacivert, siyah, turuncu renkte zemin ayrımı yapılarak altın dallar üzerine bitkisel motifler ve rûmî motifleri kullanılarak 1/4 raport (uluma) tekniği ile kompozisyon yapılarak altın zemin üzerine yapılan rûmîler ile zer-ender-zer

teknîği uygulanmıştır. Yatay dikdörtgen alanın ortasında bulunan beyaz dendanlarla çevrili altın zeminin üzerine beyaz renk üstübeç mürekkebi ile Fatıha suresinin ‘Sûretül Fatıha Mekkiyyetün ve hiyeseb’a âyet “ Bakara sûresinin de “ Sûretül Bakara Medeniyyetün ve hiyemietani “ yazılarak surenin ismini, nerede nazil olduğunu ve ayet sayısını belirtmiştir. Yazının arkasında kalacak şekilde ince siyah dallar üzerine bitkisel kaynaklı motifler kullanılarak çift tahrir (negatif-havalı) tekniği ile altın üzerine siyah is mürekkebi ile serbest kompozisyon şeklinde yapılmıştır.

Yazı sahası, koltuk tezhibi ve sure başlarını çevreleyen siyah ince tahrirli altın kuzular ile çevrili yeşil cetvelin ardından siyah tahrirli altın kuzu ile çevrili turuncu cetvel çekilerek yazı sahasını çevreleyen ve sırt cetvelinde sona eren siyah tahrirli altın kuzu ile çevrilmiş mor cetvel bulunmaktadır. Bu cetvel (+)-(:) şeklinde kurtçuklar ile bezenmiştir. Yazı sahasını üç taraftan çevrelemekte olan siyah tahrirli altın kuzu ile çevrili siyah zemin üzerine üç iplik raport (uluma) kompozisyon ve altın dallar üzerine kırmızı, sarı, mavi, beyaz ve yeşil renklerden oluşan bitkisel motifli ara suyu çevrelemektedir. Yazı sahası ve ara suyunu çevreleyerek sırt cetvelinde biten siyah tahrirli altın kuzu ile çevrili yeşil cetvelle birlikte sırt cetveliyle birleşen siyah tahrirli altın kuzu ile çevrili turuncu cetvel bulunmaktadır.

Dış pervaz ve ara suyunu ayıran altın zemin üzerine siyah is mürekkebi ile zikzaklı (saç örgüsü – geçme) zencerek yapılarak siyah tahrirli altın kuzu ile mavi zemin üzerine (+)-(:) şeklinde kurtçuk bezemeleri olan cetvel çevrelemektedir. Mürekkep planlı serlevhanın dış pervazının uzun kenarı tek kubbeli olup siyah tahrirli altın kuzu ile çevrili klasik tezhip tekniği ile 1/2 raport (uluma) kompozisyon yapılarak altın rûmî ve beyaz renk dendanlar ile lacivert, altın turuncu ve siyah renkleri ile zemin ayrımı yapılmıştır. Altın dallar üzerine beyaz, kırmızı sarı ve yeşil renkte bitkisel motifler yapılarak rûmî motifleri ile zer-ender-zer tekniğiyle altın zemin üzerine işlenerek uzun kenardaki kubbe tezhibinde bitirilmiştir.

Dış pervazın uzun kenarında bulunan kubbe tezhibi 1/2 dendanlı kompozisyon olup rumî motifleri ve dendanlar ile zemin ayrımı yapılmıştır. Dendanlar ile altın zemin ayrımı yapılan kubbe tezhibinde altın dallardan oluşan mavi, kırmızı, beyaz ve sarı renklerde bitkisel kaynaklı motif kullanılarak ara pervazın bitiminden başlayarak yukarı doğru 1/2 simetrik tasarım yapılmış. En alt kısmında bulunan beyaz dencalar ile ayrılmış lacivert renk zemin paftada altın dallar üzerine beyaz, kırmızı ve mavi renkleri kullanarak bitkisel motifler ve rumî motifleri ile 1/2 simetrik tasarım oluşturulmuştur. Buradaki rumî motifleri ve bitkisel motifler beyaz renk dendanlar ile oluşturulan kubbe tezhibindeki paftaların dışına taşarak altın zemin üzerine uzanarak tasarım sonlandırılmıştır. Dış pervazda bulunan raport (uluma) kompozisyonlu kubbeli klasik tezhibi üç taraftan çevreleyen altın zemin üzerine turuncu renk ile münhani motiflerini andıran bezemeler yapıp en dışa lacivert renk cetvel çekilerek zeminde boşluk bırakılıp tığ cetveli yapılmıştır. Tığ cetveli üzerine belli aralıklarla uzun kısa ve nokta halinde sayfanın tamamını kapsayacak şekilde çift tahrir (negatif- havalı) tekniği ile lacivert renkte dönemin zevk ve anlayışına uygun tığlar yapılmıştır.

Serlevhanın sırt cetveli ise yazıdan sonra siyah tahrirli altın kuzu daha sonra siyah tahrirli turuncu cetvel bulunmaktadır. 1 mm boşluk bırakılıp siyah tahrirli altın cetvel çekildikten sonra tekrar 1mm boşluk bırakılmıştır. Boşluğun ardından siyah ince kuzu çekilip biraz boşluk bırakılıp lacivert renk kuzu çekilerek mürekkep planlı serlevhanın sırt cetveli sonlandırılmıştır.

1-Varak 3b

Kurân-ı Kerîm'in mürekkep planlı serlevhanın hemen ardından Bakara sûresinin devam ettiği sayfa 15 satırdan oluşup siyah tahrirli altın kuzunun ardından kuzudan biraz daha kalın olacak şekilde lacivert, turuncu ve yeşil renkte cetvel çekilerek siyah tahrirli kalın altın cetvel eklenerek, boşluk bırakılıp kuzudan biraz daha kalın olacak şekilde lacivert renk cetvel çekilmiştir. Sayfa siyah, turuncu renk ve altın cetvel ile üç ana gövdeden baş orta ve son olmak üzere yatay dikdörtgen şeklinde bölünmüştür. Bu yatay dikdörtgen alanlara sülüs hat ile altın mürekkeple ayetlerin bir kısmı yazılmış. Baş, orta ve sondaki yatay dikdörtgen alanların kenar köşelerine dikey dikdörtgen şekilde bir sayfada 4 adet koltuk tezhibi alanı olacak şekilde hizalanıp bu alanların içerisine 1/4 kompozisyonda, beyzi formda sal beklî şemse yapılmıştır.

Dendanları lacivert renk ve zemini altın ile kaplayıp üzerine turuncu, yeşil renklerden oluşan tirfiller yapılarak siyah tahrirli turkuaz renkte pafta yapılmıştır. Lacivert renk dendanın ardından küçük tığlar eklenip desenin kağıt zeminle bütünleşmesi sağlanmıştır. Kurân-ı Kerîm'in serlevha sayfasının ardından başlayarak hatime sayfasına kadar her sayfada dört adet olmak üzere koltuk tezhibi yapılmıştır. Eserde yeni bir sayfa tertibi kullanılmamıştır. Bazı koltuk tezhibinin bulunduğu boş alanlara ve yazı sahasında bulunan ayetlerin üzerine düzeltmeler yapılmıştır.

Sayfa kenarlarında bulunan güllerin altına kırmızı lal mürekkebi kullanılarak nesih hat çeşidi ile 'vakıftır, vakıf' yazmaktadır. Ayetlerin sonuna yuvarlak biçimde altın zemin üzerine, kenarına lacivert renk kalın kuzu çekilerek kenarlarına küçük beş nokta konulmuş olup

içe doğru altın zemin üzerine siyah is mürekkebi ile zencereği andıran birbirine gecen mücevher durak yapılmıştır. Mücevher durak çeşidi Fâtiha sûresinden başlayıp Nas sûresine kadar tüm ayetlerin sonunda ve başlangıcında kullanılmış olup sonda 281a-280b ve 282a-281b varâğa yazılan Esmâ-i Hüsnâ'da altın zemin üzerine firçanın ortadan başlayarak kenarlara doru bir helezon hareketi yaparak helezoni durak kullanılmıştır

2-Varak 3a

3-Varak 281a

Kurân-ı Kerîmlerde serlevha tezhibinden sonra surelerin başına ‘‘Sûre başı tezhibi’’ yapılmıştır. Sûre başı tezhibi sûrenin ismi ve nerede nazil olduğu, ayet sayısını açıklayan bir ya da iki satır kalınlığındaki alan içerisine yapılmış bezemedir. (DERMAN C.46:4) Genellikle altın kuzu ve cetvelle sınırlandırılan yatay dikdörtgen alan içerisindeki klasik tezhip yapılmıştır. Sûre başlarının hepsinde sûre isimleri nesih hat çeşidi kullanılarak beyaz renk üstübeç mürekkebi ile yazılmış, etrafı dendanlarla çevrilerek lacivert zeminli alandan ayrılmıştır. Yatay dikdörtgen formdaki sûre başları çeşitlilik göstererek mushafın geneline hakim olan renk ve motif birliğinin olduğu bazı örneklerde ise motif, renk ve formların değişerek kompozisyonun tekrarlandığı görülmektedir.

Bütün sûre başı tezhipleri 1/4 simetrik kompozisyona göre tasarlanmış olup motifler çok fazla stilize edilerek anatomisinde ve formunda bozulmalara uğratılıp siyah tahrirli ince altın dallar ile altın, siyah, lacivert ve turuncu renkte zemin ayrımı yapılmıştır. Siyah ince tahrirli altın kuzu ile çevrili cetveller ve bazı sure başlarında cetvelden sonra kurtçuklar ve geçme zencerek yapılarak zemini boyalı klasik tezhip tekniği ve altın zemindeki çift tahrir (negatif- havalı) tekniği kullanılarak sûre başı tezhibi yapılmıştır.

4- Sûrebaşı Tezhibi (Ali İmran Sûresi)

Ali İmran sûresinin üst kısmına yapılan sûre başı tezhibi iki altın zeminli pafta olarak beyaz renk dendanlar ile ayrılmış olup ortadaki iç kısımda bulunan altın zemin üzerine beyaz renk üstübeç mürekkebi ile surenin ismi nerede nazil olduğu yazılmıştır. İçte kalan alana altın zemin üzerine yazının arkasında kalacak şekilde siyah is mürekkebi ile serbest helezonlar çizilerek çift tahrir (negatif-havalı) tekniği ile stilize edilmiş yaprak motifleri yapılmıştır. Beyaz dendanların dış kısmında ise lacivert renk zemin üzerine 1/4 simetrik kompozisyon kullanılarak ince siyah tahrirli altın dallar ile sûre başı tezhibinin uzun kenarında, üst ve altta siyah sûre başı tezhibinin kısa kenarında orta alanda ise birisi altın diğeri turuncu renk ile zemin ayrımı yapılmıştır. İnce siyah tahrirli altın dallar üzerine beyaz, kırmızı ve sarı renkte stilize edilmiş motifler kullanılarak simetrik tasarım bitirilerek beyaz ince kuzu ile çevrelenmiştir. Siyah tahrirli altın kuzu ile çevrili turuncu dış cetvel ile beyaz renkteki kuzunun arasında kalan altın zemin üzerine siyah is mürekkebi ile zikzak (saç örgüsü-geçme) zencerek yapılmış olup motiflerin anatomisi ve formu bozulmuştur. Mushafın diğer sayfalarında bulunan Mülk, Bürüç,

Duha ve Nas sûrelerinin sûre başı tezhibi tasarım olarak Ali İmran sûresi ile aynı olup dış ve iç cetvel renklerinde yeşil, lacivert renk farklılığı vardır.

5- Sûrebaş Tezhibi (Nisa Sûresi)

Nisa sûresinin üst kısmına yapılan sure başı tezhibi iki altın zeminli pafta olarak beyaz renk dendanlar ile ayrılmış olup ortadaki iç kısımda bulunan altın zemin üzerine beyaz renk üstübeç mürekkebi ile surenin ismi nerede nazil olduğu yazılmıştır. İçte kalan alana altın zemin üzerine yazının arkasında kalacak şekilde siyah is mürekkebi ile serbest helezonlar çizilerek çift tahrir (negatif-havalı) tekniği ile stilize edilmiş yaprak motifleri yapılmıştır. Beyaz dendanların dış kısmında ise lacivert renk zemin üzerine 1/4 simetrik kompozisyon kullanılarak ince siyah tahrirli altın dallar ile sûre başı tezhibinin uzun kenarında, üst ve altta turuncu, sûre başı tezhibinin kısa kenarında orta alanda ise birisi altın diğeri siyah renk ile zemin ayrımı yapılmıştır. İnce siyah tahrirli altın dallar üzerine beyaz, kırmızı ve sarı renkte stilize edilmiş motifler kullanılarak simetrik tasarım bitirilerek, orta kısımda bulunan altın zemine lacivert zeminle birleşen lacivert renk kuzu çekildikten sonra siyah tahrirli altın kuzu ile çevrili turuncu cetvelle çevrelenmiştir. Siyah tahrirli altın kuzu ile çevrili siyah tahrirli yeşil renk dış cetvelle siyah tahrirli turuncu iç cetvel arasında kalan altın zemin üzerine turuncu ve yeşil renkli münhaniye benzer motiflerle bezeme yapılarak motiflerin anatomisi ve formu bozulmuştur. Kurân-ı Kerîmin diğere sayfalarında bulunan Maide, Furkan, Rum, Secde, Ahzab, Fatır, Tur, Necm, Cuma, Fussilet, Tarık ve İhlas sûrelerinin sure başı tezhibi tasarım olarak Nisa sûresinin tasarımı ile aynı olup dış ve iç cetvel renklerinde beyaz ve turkuaz renk farklılığı vardır.

6- Sûrebaş Tezhibi (Enam Sûresi)

Enam sûresinin üst kısmına yapılan sure başı tezhibi iki altın zeminli pafta olarak siyah renk dendanlar ile ayrılmış olup ortadaki iç kısımda bulunan altın zemin üzerine beyaz renk üstübeç mürekkebi ile sûrenin ismi nerede nazil olduğu yazılmıştır. İçte kalan alana altın zemin üzerine yazının arkasında kalacak şekilde siyah is mürekkebi ile serbest helezonlar çizilerek çift tahrir (negatif-havalı) tekniği ile stilize edilmiş yaprak motifleri yapılmıştır. Siyah dendanların dış kısmında ise lacivert renk zemin üzerine 1/4 simetrik kompozisyon kullanılarak ince siyah tahrirli altın dallar ile sure başı tezhibinin uzun kenarında üstte ve altta turuncu sûre başı tezhibinin kısa kenarında orta alanda ise birisi altın diğeri siyah renk ile zemin ayrımı yapılmıştır. Lacivert zemin üzerine siyah tahrirli altın dallar üzerine beyaz, kırmızı ve sarı renkte stilize edilmiş motifler kullanılmıştır. Simetrik tasarım bitirilerek iç kısımda bulunan altın zeminin üst ve alt kısmına ince lacivert renk kuzu çekilerek siyah tahrirli altın kuzular ile çevrili turuncu dış cetvel çekilmiş olup motiflerin form ve anatomisi bozulmuştur. Enam sûre başı tezhibinin tasarımı Kehf, Taha, Muminun, Nur, Şura, Kasas, Yasin, Zumer, Mumin, Zuruh, Casiye, Muhammed, Hurucat, Vakıa, Hadid, Mücadele, Mümtetine, Saff, Hakka, Meariç, Müzzellim, Müddesir, Nebe, Abese, İnşıkak, Ala, Fecr, Şems, İnşirah, Tin, Kadr, Zilzal, Kaira,

Hümeze, Kevser, Nas, Araf, Tevbe, Yusuf, Rad, Enfal, Yunus, İbrahim, Hiçr, Nahl, Meryem, Enbiya, Haç, Neml, Ankebut, Sebe, Saffat, Sad, Şura, Feth, Zariyat, Kamer, Haşr, Münafikun, Teğabun, Talak, Tahrim, Kalem, Nuh, Cin, Kıyame, Mürselat, Naziyat, Tekvir, İnfitar, Mütaffifin, Gaşiye, Beled, Leyl, Alak, Beyyine, Adiyat, Tekasür, Asr, Fil, Maun, Kevser, Tebbet, Felak, Lokman, İnsan, Kafirun sûrelerinin sûre başı tezhibi ile aynı olup iç kısımda bulunan dendanın, uzun ve kısa kenarda bulunan zemin ayrımlarındaki renkler ve dış cetvelde altın, yeşil ve lacivert renk farklılığı vardır.

7- Sûrebaşı Tezhibi (Hud Sûresi)

Hud sûresinin üst kısmına yapılan sûre başı tezhibi iki altın zeminli pafta olarak siyah renk dendanlar ile ayrılmış olup ortadaki iç kısımda bulunan altın zemin üzerine beyaz renk üstübeç mürekkebi ile sûrenin ismi nerede nazil olduğu yazılmıştır. İçte kalan alana altın zemin üzerine yazının arkasında kalacak şekilde siyah is mürekkebi ile serbest helezonlar çizilerek çift tahrir (negatif-havalı) tekniği ile stilize edilmiş yaprak motifleri yapılmıştır. Siyah dendanların dış kısmında ise lacivert renk zemin üzerine 1/4 simetrlili kompozisyon kullanılarak ince siyah tahrirli altın dallar ile sure başı tezhibinin kısa kenarında orta alanda ise birisi altın diğeri turuncu renk ile zemin ayrımı yapılmıştır. Lacivert zemin üzerine siyah tahrirli altın dallar üzerine beyaz, kırmızı ve sarı renkte stilize edilmiş motifler kullanılarak simetrlili tasarım bitirilmiştir. Siyah tahrirli altın kuzular ile çevrili turuncu renk cetvel çekilmiş olup motiflerin form ve anatomisi bozulmuştur. İsrâ ve Duhan sûrelerinin sûre başı tezhipleri Hud sûresinin tasarımı ile aynı olup ortada bulunan zemin ayrımı ve dış cetvelde yeşil ve siyah renk farklılığı vardır.

8- Sûrebaşı Tezhibi (Akaf Sûresi)

Ahkaf sûresinin üst kısmına yapılan sure başı tezhibi iki altın zeminli pafta olarak beyaz renk dendanlar ile ayrılmıştır. Ortadaki iç kısımda bulunan altın zemin üzerine beyaz renk üstübeç mürekkebi ile surenin ismi nerede nazil olduğu yazılmış ve içte kalan alana altın zemin üzerine yazının arkasında kalacak şekilde siyah is mürekkebi ile serbest helezonlar çizilerek çift tahrir (negatif-havalı) tekniği ile stilize edilmiş yaprak motifleri yapılmıştır. Beyaz dendanların dış kısmında ise lacivert renk zemin üzerine 1/4 simetrlili kompozisyon kullanılarak ince siyah tahrirli altın dallar ile sure başı tezhibinin kısa kenarında orta alanda ise birisi altın diğeri siyah renk ile zemin ayrımı yapılarak beyaz dendanlar ile ayrılmıştır. Altın zemin üzerine çift tahrir (negatif-havalı) tekniği kullanılarak stilize edilmiş motiflerle bezeme yapılmıştır. Lacivert zemin üzerine siyah tahrirli altın dallar üzerine kırmızı ve sarı renkte stilize edilmiş motifler ve beyaz renk ile çintemani motifi kullanılarak simetrlili tasarım bitirilmiştir. Siyah tahrirli altın kuzu ile çevrili yeşil renk cetvelle tahrirli altın kuzularla çevrili lacivert renk dış cetvelin arasında kalan altın zemin üzerine turuncu, yeşil ve siyah renkler kullanılarak birbirini takip eden spiral şekilde helezonlar çizilerek motiflerin anatomisi ve formu bozulmuştur.

9- Sürebaşı Tezhibi (Kaf Sûresi)

Kaf sûresinin üst kısmına yapılan sure başı tezhibi iki altın zeminli pafta olarak beyaz renk dendanlar ile ayrılmış olup ortadaki iç kısımda bulunan altın zemin üzerine beyaz renk üstübeç mürekkebi ile sûrenin ismi nerede nazil olduğu yazılmıştır. İçte kalan alana altın zemin üzerine yazının arkasında kalacak şekilde siyah is mürekkebi ile serbest helezonlar çizilerek çift tahrir (negatif-havalı) tekniği ile stilize edilmiş yaprak motifleri yapılmıştır. Beyaz dendanların dış kısmında ise lacivert renk zemin üzerine 1/4 simetrik kompozisyon kullanılmıştır. İnce siyah tahrirli altın dallar ile sure başı tezhibinin uzun kenarında üstte ve altta turuncu, sûre başı tezhibinin kısa kenarında orta alanda ise birisi altın diğeri siyah renk ile zemin ayrımı yapılarak altın zemin üzerine çift tahrir (negatif-havalı) tekniği kullanılarak stilize edilmiş motiflerle bezeme yapılmıştır. Lacivert zemin üzerine siyah tahrirli altın dallar üzerine beyaz, kırmızı ve sarı renkte stilize edilmiş motifler kullanılarak simetrik tasarım bitirilmiştir. Siyah tahrirli altın kuzu ile çevrili yeşil renk cetvelle tahrirli altın kuzularla çevrili turuncu renk dış cetvelin arasında kalan altın zemin üzerine birbirini takip eden turuncu, yeşil ve siyah renkler kullanılarak spiral şekilde helezonlar çizilerek motiflerin anatomisi ve formu bozulmuştur.

10- Sürebaşı Tezhibi (Rahman Sûresi)

Rahman sûresinin üst kısmında bulunan sure başı tezhibi iki altın zeminli pafta olarak beyaz renk dendanlar ile ayrılmış olup ortadaki iç kısımda bulunan altın zemin üzerine beyaz renk üstübeç mürekkebi ile sûrenin ismi nerede nazil olduğu yazılmıştır. İçte kalan alana altın zemin üzerine yazının arkasında kalacak şekilde siyah is mürekkebi ile serbest helezonlar çizilerek çift tahrir (negatif-havalı) tekniği ile stilize edilmiş yaprak motifleri yapılmıştır. Beyaz dendanların dış kısmında ise lacivert renk zemin üzerine 1/4 simetrik kompozisyon kullanılarak ince siyah tahrirli altın dallar ile sure başı tezhibinin uzun kenarında üstte ve altta turuncu, sure başı tezhibinin kısa kenarında orta alanda ise birisi altın diğeri siyah renk ile zemin ayrımı yapılmıştır.

Altın zemin üzerine çift tahrir (negatif-havalı) tekniği kullanılarak stilize edilmiş motiflerle bezeme yapılmıştır. Lacivert zemin üzerine siyah tahrirli altın dallar üzerine beyaz, kırmızı ve sarı renkte stilize edilmiş motifler kullanılarak simetrik tasarım bitirilerek siyah tahrirli altın kuzu ile çevrili yeşil renk cetvel ile dıştaki siyah tahrirli altın kuzular ile çevrilmiştir. Dış cetvel arasında kalan altın zemin siyah is mürekkebi ile küçük kare paftalara bölünmüş ve içerisine yeşil ve turuncu renkte dairelerle bezenmiş olup motiflerin anatomisi ve formu bozulmuştur.

Siyah tahrirli altın cetvelin dışında bulunan alanın her sayfasına güller yapılmış olup eserde 567 adet Aşr gülü 59 adet hizip gülü 29 adet cüz gülü 30 adet nısıf gülü 12 adet secde gülü yapılmıştır. Aşr, (aşere) gülü Arapça'da on, onluk manasında olup (AYVERDİ 2005:79)

Kurân-ı Kerîmlerin her on ayetinde bir tane sayfa kenarına konan tezhipli tıgılı ya da tıgsız madalyonlara aşere gülü denir.(DERMAN 2002:289-299)

11-Varak 4a 1.Aşr Gülü

50-DAMAD-7 envanter numaralı Kurân-ı Kerîm’de 567 adet aşere gülü 2 çeşit olup 4a-3b, 11b ve 279a sayfalarında toplam 4 tane altın zemin üzerine beyaz renk üstübeç mürekkebi ile ‘‘Aşr’’ yazılmış ve diğer sayfalarda bulunan 563 tanesi lacivert renk zemin üzerine ‘‘Aşr’’ yazılı güllerdir. Lacivert renk zeminli aşere gülü yuvarlak tıgılı madalyon şeklinde olup en dışta lacivert renkte yuvarlak cetvel çekilerek siyah tahrirli altın kuzular ile çevrili kalın yeşil cetvel arası tamamen altın zemin olup üzerine turuncu renk ile münhani motiflerini andıran motifler çizilmiş ve yeşil renkle kademe atılmıştır. Lacivert zeminin bulunduğu orta kısmın üzerine beyaz renk üstübeç mürekkebiyle kufi hat çeşidi kullanılarak yazılan Aşr yazısının arkasında birisi büyük diğeri küçük olacak şekilde birbirinin içine gecen iki yuvarlak helezon çizilerek turuncu renkte rûmîler yapılarak uzun, kısa ve nokta şeklinde tığlar ile bitirilmiştir.

12-Varak 4a 2.Aşr Gülü

Diğere Aşr gülü ise altın zeminli Aşr gülü olup yuvarlak tıgılı madalyon şeklindedir. En dışta lacivert renk yuvarlak cetvel çevreleyerek siyah tahrirli altın kuzular ile çevrili altın lacivert cetvel arası tamamen altın zemin olup üzerine turuncu renk ile münhani motiflerini andıran motifler çizilmiş ve yeşil renk ile kademe atılmıştır. Altın zeminin orta kısmın üzerinde beyaz renk üstübeç mürekkep ile Aşr yazıldığı düşünülen yazı silinmiş ve tahrip olmuş olup arkasında birisi büyük diğeri küçük olacak şekilde birbirinin içerisine gecen iki yuvarlak helezon çizilerek siyah renk rûmîler yapılmış olup uzun, kısa ve nokta şeklinde tığlar ile bitirilmiştir.

15-Varak 81a 1. Secde Gülü

16-Varak 131b 2. Secde Gülü

17-Varak 151b 3. Secde Gülü

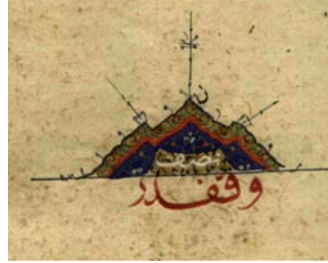
Secde gülü Kurân-ı Kerîmlerde secde âyetlerinin yanına sayfanın haşîye kısmına tıgı ya da tıgısız yapılan tezhipli madalyonlardır.(PAKALIN 1971:139) Secde âyeti okuyanın ve dinleyeninin secde etmesini gerektiren âyetlerden her biridir. (AYVERDİ C.3:2703) 50-Damad-7 Envanter numaralı Kurân-ı Kerîm’ de 12 adet secde gülü olup üç farklı şekilde tezyin edilmiştir. Secde gülleri dendanlı armudi formdadır. En dıştaki ince lacivert dendan ile ortada bulunan siyah kalın lacivert zeminde (+)-(:) şeklinde kurtçuklar bulunan dendanın arasında kalan altın zemin üzerine turuncu renk ile münhaniye benzer motifler çizilmiş olup yeşil renkte kademe atılmıştır. Kurtçuklu lacivert zeminli dendanın iç kısmında kalan orta alan tamamen altın zemin olup bezemeleri ve yazı renklerinde farklılık görülmektedir. Birinci örnekteki secde gülü zemini sadece altın zemin olarak bırakılarak üzerine beyaz renk üstübeç mürekkebi ile nesih hat çeşidi kullanılarak ‘‘Secde’’ yazılmıştır. İkinci örnekteki secde gülü birinci secde gülü ile aynı bezemeye sahip olup altın zemin üzerine kırmızı lal mürekkebi ile nesih hat çeşidi kullanılarak secde yazılmış olup lacivert dış dendanlarla birleşen uzun, kısa ve nokta şeklindeki tıgılar ile sonlandırılmıştır. Üçüncü secde güllü zemini altın ile boyanarak tıgıların yeri belirtilmiş olup bezeme yapılmadan bırakılmıştır.

18-Varak 5a 1. Hizip Gülü

Hizip gülü, Arapça bir kelime olup Kurân-ı Kerîm’in otuz cüzden her birinin dörtte biri demektir. Bu ayırım yerlerin başına konan tezhipli motiflere hizip gülü denir. (AYVERDİ C.2:1280) Eserde 59 adet hizip gülü olmakla beraber her biri dendanlı beyzi formdaki şemse şeklindedir. En dışta bulunan ince lacivert dendan ve altın kuzu ile çevrili altın zemini ayıran kalın lacivert zemin üzerinde (+)-(:) şeklinde kurtçuklar bulunan dendanın arasında kalan altın zemin üzerine turuncu renk mürekkep ile münhaniye benzer motiflerle bezenmiş olup yeşil renk

ile kademe atılmıştır. Ortada bulunan altın zemin üzerine siyah is mürekkebi kullanılarak ince dallar üzerine stilize edilmiş bitkisel motifler çift tahrir (havalı-negatif) tekniği kullanılarak serbest kompozisyon şeklinde tasarım tasarlanarak bezemesi yapılmıştır. Altın zemin üzerine beyaz renk üstübeç mürekkep kullanılarak nesih hattı ile “Hizib” yazılmış olup en dıştaki lacivert dendanla birleşen uzun, kısa ve nokta şeklindeki tığlar ile bitirilmiştir.

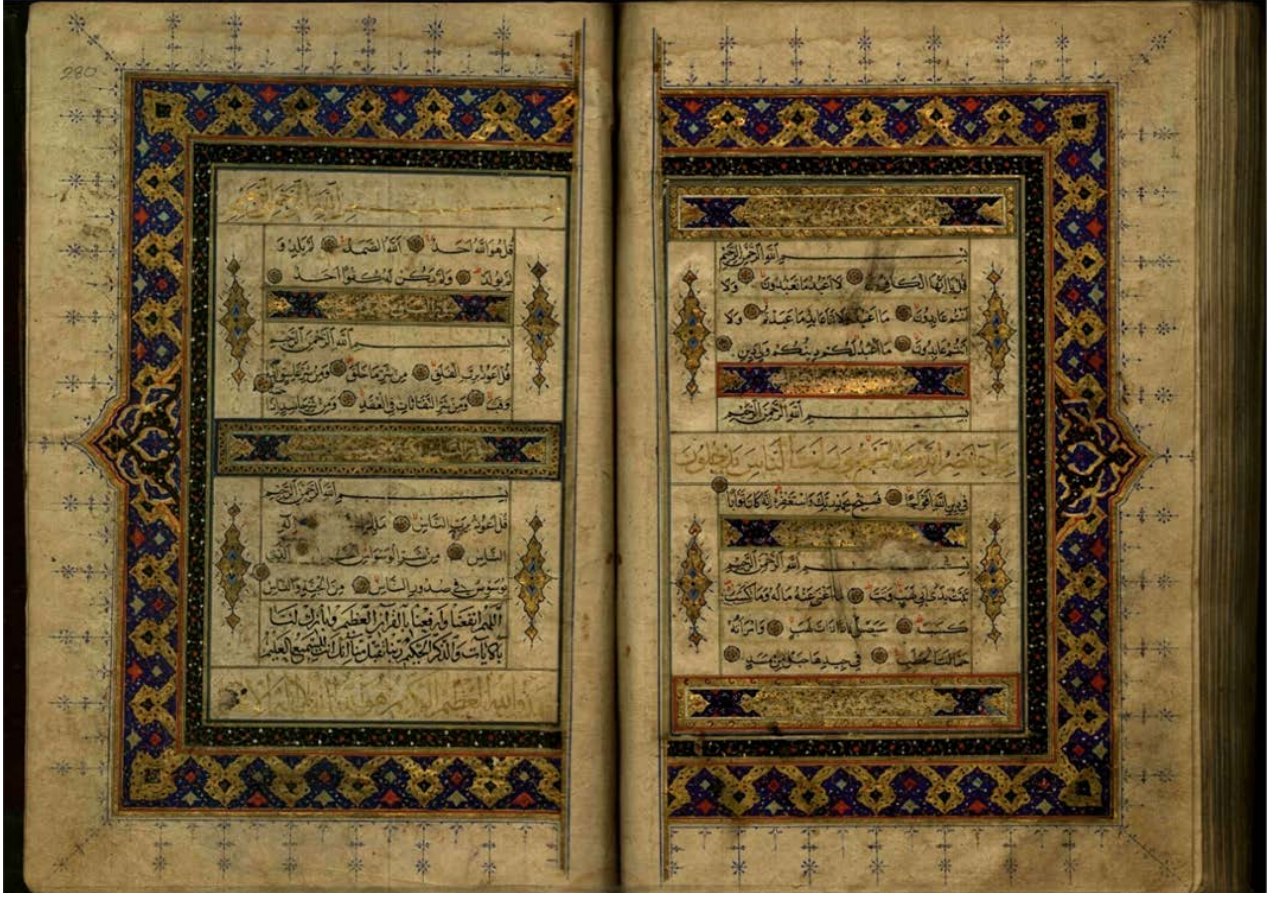
19-Varak 7b 1. Nısf Gülü

Nısf gülü Arapça bir kelime olup yarı, yarım manasındadır. Nısf gülü cüzün ortasını gösteren tezhipli madalyondur. (AYVERDİ C.2:2345) Nısf gülü yarım cüzün göstergesi olarak yatay ve dikey aks üzerine yarıdan bölünmüş cüz gülü ile ifade edilebilir. 50-Damad-7 Envanter numaralı Kurân-ı Kerîmde 30 adet nısf gülü bulunmakta olup cüz gülleri ile aynı bezme özelliklerine sahiptir. Yatay aks üzerinde kesilerek altın zemin üzerine beyaz renk üstübeç mürekkebi kullanılarak nesih hat çeşidi ile “Nısf” yazılmış olup tığlarla bitirilmiştir.

20-Varak 4a 1. Cüz Gülü

Cüz gülü Kurân-ı Kerîmin 30 eşit parçaya bölünmesiyle oluşan cüzün başladığı yeri belli etmek için yapılan tezhipli madalyonlara cüz gülü adı verilir. Kurân-ı Kerîmde cüz sayısı 30 olmakla birlikte 29 adet cüz gülü bulunur. Bunun nedeni birinci cüzün ilk suresi ve ikinci suresinin ilk ayetlerinin serlevha sayfasında tezhiplenmesindedir. (SERİN 2006:248-254) 50-Damad-7 Envanter numaralı Kurân-ı Kerîm de 29 adet cüz gülü bulunup her biri aynı şekildedir. Dendanlı beyzi formdaki şemseyi andıran küçük formda olup en dıştaki ince lacivert dendan ile içteki turuncu dendan arasında kalan altın zemin alanının üzerine turuncu mürekkep ile münhani motiflerine benzer motifler yapıp yeşil renk ile kademe atılmıştır. Turuncu kalın dendanın altına siyah tahrirli altın kuzu çekilerek ortada bulunan zeminli pafta ile birleştirilip aralara 1/4 simetrik kompozisyon ile lacivert zemin üzerine stilize edilmiş motifler kullanılarak altın dallar üzerine klasik tezhip yapılmıştır. Ortada bulunan altın zeminli paftaya beyaz renk üstübeç mürekkeple nesih hat çeşidi kullanılarak “Cüz” yazılıp zemine siyah ince dallar üzerine stilize edilmiş bitkisel motifler kullanılarak çift tahrir (negatif- havalı) tekniği ile serbest kompozisyonlu bezeme yapılmıştır.

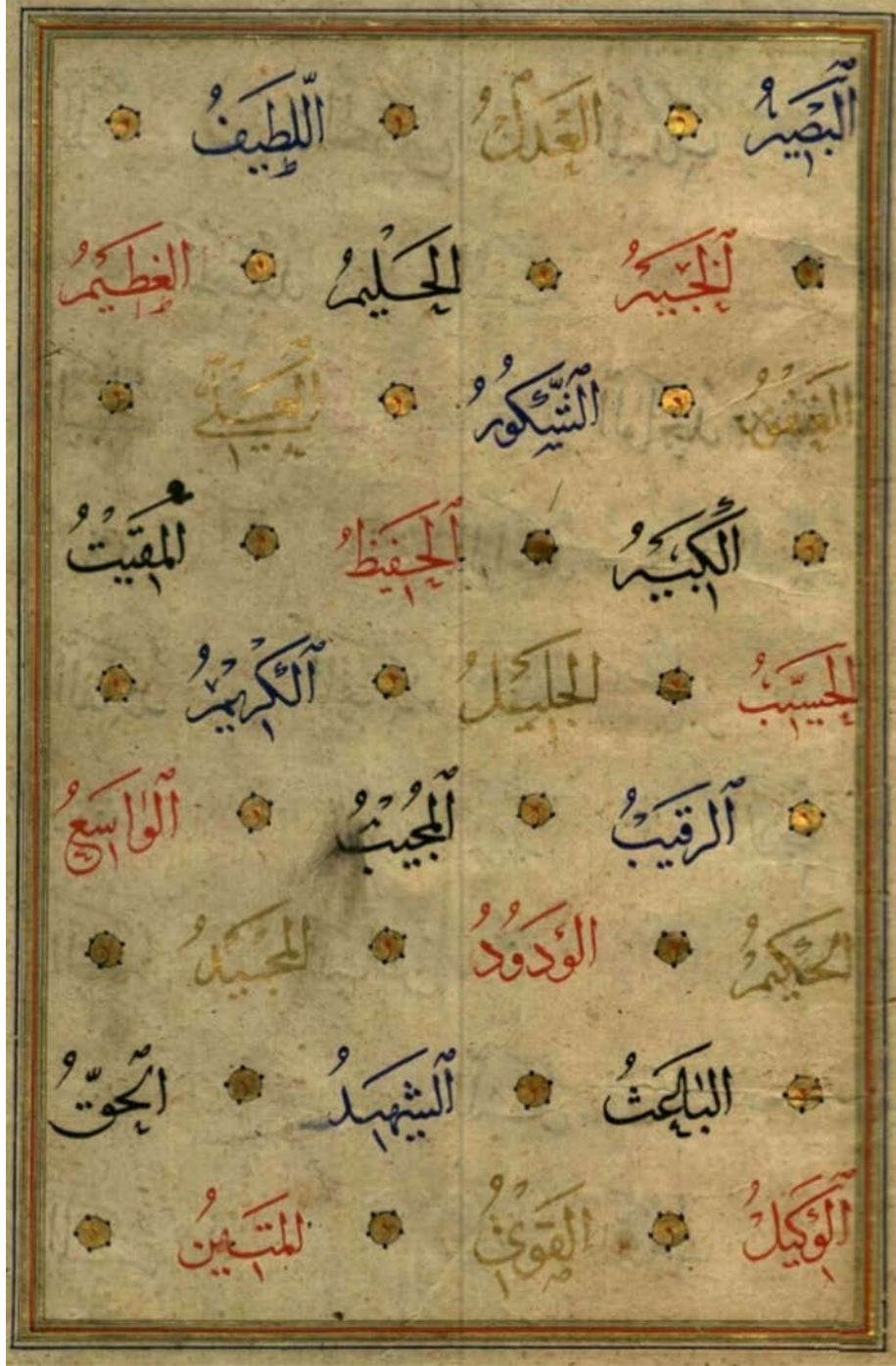

21-Varak 279b-280a Hatime Sayfası

Hatime sayfası hattat açısından Kurân-ı Kerîm’de son sure olan Nas sûresinin devamında hatim duasıyla birlikte hattat imzasını içeren cümleyi, kitabın yazılış tarihini ve nerede yazıldığını belirtir. Müzehhip açısından ise tezyinatın sona erdiğini ifade eden sayfadır. 50-Damad-7 envanter numaralı Kurân-ı Kerîm’in hatime sayfası mürekkep planlı serlevha tezhibine benzer şekilde karşılıklı iki sayfa olarak mürekkep formda olup 279b-280a’da bulunur. Hatime duası Nas sûresinden sonra 3 satır halinde karşılıklı iki koltuk tezhibin arasında 2 satırı siyah is mürekkeple tevki hat ile yazılmış olup 3. Satır sayfanın sonundaki siyah tahrirli altın cetvelle çevrili yatay dikdörtgen alana sülüs hat çeşidi ile altın mürekkep ile yazılmıştır. Kurân-ı Kerîm’in iç bölümlerinde kullanılan Ali İmran, Enam, Kaf, sûre başı tezhiplerinin aynısı hatime sayfasında da kullanılmıştır. Sûre başı ve koltuk tezhiplerini çevreleyen turkuaz ve yeşil renk ince kuzular ile çevrili siyah cetvelin üzerine siyah altın kuzular ile çevrili yeşil cetvel arasında siyah renk zemin üzerine serbest kompozisyon ile üç iplik altın dallar üzerine stilize edilmiş motifler yapılmış olup motiflerin anatomisi ve formu bozulmuştur. Ara suyunun yeşil cetvel bitiminin hemen ardından siyah ince tahrirli altın kuzular ile çevrili turuncu renk cetvel çekilerek dış pervaz tezhibi yapılmıştır. Dış pervaz tezhibi lacivert ve altın zemin üzerine çevrilmiş olup motiflerin form ve anatomisi bozulmuştur.

Kubbeli dış pervazı üç taraftan çevreleyip sırt cetveli ile birleşen ince tahrirli kalın altın cetvel çekilerek dış pervazın ve sırt cetvelinin dış tarafında kalacak şekilde ince siyah kuzu çekilmiştir. Hatime sayfasının sırt cetveline lacivert renk cetvel çekilerek sonlandırılmış ve dış pervazın en dışına kağıt zemin ile dış pervaz tezhibi arasındaki geçişi yumuşatmak için ince lacivert renk tığ cetveli çekilerek kısa, uzun ve nokta şeklinde dönemin zevk ve anlayışına uygun tığlar yapılmıştır. Sonda 566b-IIb’de en iç tarafta ince siyah tahrirli altın kuzu çekildikten

sonra tahrirli yeşil ve turuncu renk kuzular eklenerek siyah tahrirli havalı kalın altın cetvel çekilip etrafını lacivert kuzu ile çevreleyen cetvel yapılmıştır. İçinde altın yıldız, kırmızı, mavi ve siyah renk mürekkep kullanılarak nesih hat ile helezon-i durakların arasına yazılmış Esmâ'u'l-Hüsna vardır.

SONUÇ VE BULGULAR

Ankara Milli Kütüphane bünyesinde bulunan el yazması eserlerin arasında yapılan araştırma sonucu bulunan tezyinatlı Kur'ân-ı Kerîmlerin Damad İbrahim Paşa koleksiyonuna ait 50_DAMAD_7 envanter numaralı Kur'ân-ı Kerîmin tezyini durumu renk, desen, kompozisyon özellikleri ve kitap sanatları bakımından ele alınarak incelenmiştir.

Ankara Milli Kütüphanesi Nevşehirli Damad İbrahim Paşa Koleksiyonundaki 50_DAMAD_7 envanter numaralı Kur'ân-ı Kerîmin tezhip sanatı açısından değerlendirilmesi adlı çalışmamızda, eser içerisinde bulunan tezhipli sayfalar incelenmiş üslup özellikleri bakımından değerlendirilmiştir. Bu Kur'ân-ı Kerîm sûre başları ve hatime duası tevki hat çeşidi, ayetler nesih hat çeşidi ve sayfanın üst, orta, son satırda bulunan yatay dikdörtgen alana sülüs hat çeşidi kullanılarak yazılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm 282 varaktan meydana gelerek mürekkep planlı serlevha sayfasından başlayıp hatime sayfasına kadar sayfa kenarı gülleri ve koltuk tezhipleri ile bezenmiş olup hatime duasından sonra 566b-IIb'de en iç tarafta ince siyah tahrirli altın kuzu çekildikten sonra tahrirli yeşil ve turuncu renk kuzular eklenerek siyah tahrirli havalı kalın altın cetvel çekilip etrafını lacivert kuzu ile çevreleyen cetvel içinde altın yıldız, kırmızı, mavi ve siyah renk mürekkep kullanılarak nesih hat ile yazılmış Esmâ'ül-Hüsna vardır. Eserin müellifi bilinmemektedir. Kur'ân-ı Kerîmin incelenen sayfalarında serlevha, sûre başı, koltuk tezhibi, duraklar, sayfa kenarı gülleri, hatime sayfasının bezenmiş olduğu görülmüştür. Tezhipli alanlarda altın ve lacivert renklerin ağırlıklı olarak kullanıldığı görülmektedir. Kur'ân-ı Kerîmin mürekkep planlı serlevha tezhibinde motif ve kompozisyon olarak klasik dönem özellikleri görülmektedir. Serlevha kısmının üst ve alt kısmında yatay dikdörtgen formda paftalar ve bu paftaların içerisindeki yazı alanı altınla sıvanmıştır. Ayetlerin yazılı olduğu alan ise beynessutur tekniği ile bezenmiştir. Sayfa kenarı gülleri Kur'ân-ı Kerîmin serlevha sayfasının hemen ardından başlayıp hatime sayfasına kadar görülen güller toplamda 567 adet aşr gülü, 59 adet hizip gülü, 29 adet cüz gülü, 30 adet nisf gülü ve 12 adet secde gülü bulunmaktadır. Sayfa kenarında bulunan güller daire ve dandanlı beyzi form içerisinde bitkisel ve rûmî motifleri kullanılarak bezenmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm tevki, nesih, sülüs hat çeşitlerinin bir arada kullanılarak yazılmış olup gayet düzgün ve güzeldir. Mürekkep planlı serlevha sayfasındaki Fatihâ ve Bakara suresinin başlangıç ayetleri bezemenin ağırlığı altında ezilip adeta yazı kaybolmuş olup motifler stilize edilerek küçültülüp anatomisi ve formu bozulmuştur. Bu Kur'ân-ı Kerîmin müellifi ve müstensihî belli olmamakla beraber tezhip özelliklerine bakılarak 17. Asrın ilk yarısının tezhip özelliklerini taşıdığı düşünülmektedir. 17. Asır tezhiplerinde Kur'ân-ı Kerîmlerin sayfa düzeni ve tasarımı, desen bilgisi 16. Asrın klasik anlayışının devam ettirdiği görülür. 17. Asrın sonlarına doğru motiflerdeki çeşitlilik azalarak renklerde canlılık ortaya çıkar. Bordo, siyah, turkuaz ve yeşil gibi renkler daha fazla kullanılmaya başlanıp 16. Asırdaki işçilik hassasiyeti görülmemektedir. Bu Kur'ân-ı Kerîmin bezemelerinde olduğu gibi altın ve lacivert renginin dengeli kullanımı, hatayi ve rûmî motifleriyle hazırlanan desenler zer-ender-zer, beynessutur, zemini boyalı klasik tezhip ve çift tahrir (negatif-havalı) teknik uygulamaları titiz bir işçilikle geleneğin devam ettiren eser olarak öne çıkar.

Kaynakça

- "Millî Kütüphane Kuruluşu hakkında Kanun" . tbbm.gov.tr.
- AYVERDİ, İ. (2005). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (Cilt 3). İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- AYVERDİ, İ. (2005). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (Cilt 2). İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- DERMAN, F. Ç. (1999). *Osmanlı Asırlarında Üslup ve Sanatlarıyla Tezhip sanatı*. Ankara: Osmanlı Yeni Türkiye Yayınları.
- DERMAN, F. Ç. (2002). *Türk Tezhip Sanatının Asırlar İçinde Değişimi* (Cilt 12). Ankara: Türkler Ansiklopedisi YTY.
- DERMAN, F. Ç. Tarihimizde Musaf Bezemesi. *Diyanet İlim Dergisi*, 46.
- DERMAN, U. (2000). *65 Yaş Armağanı*. İstanbul: Ed. Irvin Cemil Schih S.Ü. Yay.
- ERSOY, A. (1988). *Türk Tezhip Sanatı*. İstanbul: Hilal Matbaacılık.
- ERSOY, O. (1961). *Kütüphanelerin Çağımızdaki Önemi*. Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni.
- Geçmişten Geleceğe Köprü Milli Kütüphane*. (2011). Ankara: T.C. KÜLTÜR TURİZM BAKANLIĞI MİLLİ KÜTÜPHANE BAŞKANLIĞI.
- ÖZÖNDER, H. (2003). *Ansiklopedik Hat Ve Tezhip Sanatları Deyimleri, Terimleri Sözlüğü*. Konya: Sebat Ofet Matbaacılık.
- PAKALIN, M. Z. (1971). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (Cilt 3). İstanbul: M.E.B.
- SERİN, M. (2006). *Mushaf* (Cilt 3). İstanbul: DİA.
- TANINDI, Z. (2006). *Nakkaşhane* (Cilt 32). İstanbul: DİA.
- YILMAZ, A. (2004). *Türk Kitap Sanatları Tabir Ve İstihlaları*. İstanbul: Damla Yayınevi.